

➤ Älli(e)n ainutkeltaisuudesta.

Ymmärtämisen tuntumieli Olli-Pekka
Tennilän runoteoksessa *Yksinkeltainen*
on kaksinkeltaista.

—

Miikka Laihinen

O

lli-Pekka Tennilän runoteoksen *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* (2012) viimeisille lehdille on painettu tekstikatkelma, joka tuntuu sanallistavan jotakin olennaista koko teoskokonaisuuden ilmaisusta:

Myöhemmin ymmälsin, myöhemmin
aloin ymmärtää.

(*Yksinkeltainen on kaksinkeltaista*, 84; tästä eteenpäin Y.)

Lyhyistä, irrallisista katkelmista – ”tekstisiruista”, kuten teoksen nimiölehdellä todetaan – koostuvan kokoelman kieli vaikuttaa olevan tämän tästä tavalla tai toisella vinksallaan. Tekstit muun muassa rikkovat kielioppisääntöjä, kommentoivat suorasanaisesti omaa kielellistä laatuaan sekä kiinnittävät eri tavoin huomion paperille painettujen kirjainten ja sanojen visuaalisiin piirteisiin (ks. Laakso 2017, 35; Marttinen 2017, 13–14). Yksittäisistä kieltä vinouttavista tyylikeinoista huomionarvoisin on varsinkin teoksen loppupuolen teksteissä korostuva, sanojen l-kirjaimiin kohdistuva poikkeaminen oikeakielisyyden käytänteistä. Kuten edellä lainatussa katkelmassa, l-kirjaimia on painettu toistuvasti niille kuulumattomilta vaikuttaville paikoille. Tennilän kokoelman tekstikatkelmat suuntaavat näin monin eri tavoin huomion kieleen itseensä (ks. esim. Waarala 2012; Laurila 2012; Marttinen 2017, 10). Kielen kohosteisuus kysyy osakseen hidasta, monin paikoin vain yksittäisen kirjaimen laajuisiin yksityiskohtiin tarkentavaa lukutapaa. Se, mitä vähäsanaisissa katkelmissa kielen tasolla tapahtuu, ei ole aina ensimmäisen lukukerran perusteella aivan selvää vaan paljastuu ylle lainatun tekstikatkelman sanallistamalla tavalla vasta ”myöhemmin”.

Niin kirjallisuusarvosteluissa kuin aiemmissa teosta käsittelevissä tutkimusartikkeleissa *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* on luettu osaksi kotimaisen 2000-luvun runouden kokeellista virtausta. Kokoelman kokeellisiksi miellettyjä ominaisuuksia, kuten ilmaisun kieli- ja muototietoisuutta, on aiemmin tarkasteltu ensisijaisesti suhteessa kielen merkityksellistävän tason toimintaan. Teosta on lähestytty niin yksilön kamppailuna kielen merkityksen katoamista vastaan (Waarala 2012), kokeilevasta ilmaisusta kumpuavana merkitysten huojuntana ja monistumisena (Laurila 2012), puhevioille ja merkitysten sortumille tilan antavana runoutena (Mikkola 2012), orgaanisen liukkaana merkityspinna (Laihinen 2012), luonnollisen kielen semanttisten rajojen koettelemisena ja uusia oivaltavia merkityksiä luovana kirjoituksena (Marttinen 2017, 8) kuin kielellisten merkitysten monihahmotteisuutta toistuvasti seuraavana ilmaisuna (Joensuu 2022, 36).

Tässä artikkelissa luen *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* -kokoelman ilmaisu toisin. Teoksen aiemmista, kielen merkityksiä painottaneista luennoista poiketen esitän, että Tennilän ilmaisu pikemminkin haastaa ajatuksen merkityksistä tekstien ensisijaisena analyttisenä horisonttina. Kielen merkityksellistävän

toiminnan kyseenalaistaminen on yksi keskeisistä 2000-luvun kokeellista koti- maista runoutta määrittäneistä piirteistä (Laihinen 2021, 20–21, 140–142). Tennilän kokoelman vastaanotossa näkökulma on noussut esille teokselle vuonna 2013 myönnetyn Runeberg-palkinnon palkintoperusteissa. Palkintoraadin lausunnossa mukaan *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* ”karttaa sellaista runollisuutta, jossa lukijan on ratkaistava arvoitus purkamalla sisäänrakennettu koodi” (ks. Melender 2013).¹ Raadin lausuntoa voikin lukea tältä osin ristiriitaisena suhteessa teoksen muuhun, kielen merkitysten keskeisyyttä korostaneeseen vastaanottoon. Tämä ristiriita toimi liikkeelle sysäävänä virikkeenä omalle luennalleni; kielen merkityksiin fokusoitunut analyttinen ote on saattanut sivuuttaa joitakin teoksen ilmaisulle ominaisia piirteitä.

Runeberg-palkintoraadin lausunnossa merkityskoodin purkamista olennaisemmaksi mielletään tapa, jolla ”Tennilän ilmaisu tarttuu lukijaansa fyysisesti” (ks. Melender 2013). Lausunto niveltää teoksen osaksi Suomessa 2010-luvulla yleistynyttä, kirjallisuuden materiaalisesta toiminnasta, vaikutuksista ja maailmallisista kytkeytymisistä käytyä keskustelua. Teksteille merkityksiä tulkitsevan lukutavan rinnalle on noussut erilaisia kielen merkitysten ensisijaisuuden kyseenalaistavia, maailman materiaaliseen toimintaan ja esimerkiksi erilaisiin ei-inhimillisiin toimijuuksiin fokusoivia analyttisiä tulokulmia. Runeberg-lausunnossa artikuloitu ajatus ilmaisun fyysisestä tarttumiskyvystä niveltyy lisäksi kielen ja kirjallisuuden affektiivisuudesta ja/tai ruumiillisesta vaikutusvoimasta käytyyn keskusteluun. (Ks. Laihinen 2015; Helle & Hollsten [toim.] 2016; Hyttinen & Lummaa 2020, 15–20; Laihinen 2021, 60–74.)

Artikkelissani tarkastelen sitä, millä tavoin käsitys *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* -kokoelman ilmaisusta muuttuu, kun huomio kohdistetaan kielen merkitysten sijaan kielen materiaaliseen toimintaan. Keskityn analyysissäni yksittäiseen, tämän artikkelin alussa lainattuun tekstikatkelmaan: ”Myöhemmin ymmärsin, myöhemmin / aloin ymmärtää.” (Y, 84). Tuon luennassani esille niitä tapoja, joiden avulla tekstisiru korostaa omaa paperille painettua materiaalisuuttaan, objektilaatuaan, ja irtautuu samalla merkityskoodia ja arvoituksen purkamista painottavan runoilmaisun reviiiriltä. Lähestyn tätä ilmaisun materiaalista ulottuvuutta fokuoimalla Tennilän runokielen immanenttiin eli tekstin omien rajojen sisällä pysyttelevään aineellisuuteen, kirjoituksen *tämäiseen*² pintatasoon. Kirjallisuudentutkija Kaisa Kurikka (2013, 138; 2020, 91, 105) on kytkenyt tämyyden käsitteen ymmärrykseen teoksen materiaalisesta ilmaisevuudesta. Kurikan ajattelua seuraten en artikkelissani kysykään, mitä Tennilän teos merkitsee tai miten se voidaan tulkita, vaan pyrin pikemmin erittelemään sitä, miten se tämänä, materiaalisena kokonaisuutena toimii.

Aiempien Tennilän teosta käsitteiden artikkeleiden tavoin tarkennan analyysini sanojen l-kirjainten poikkeukselliseen toimintaan. Siinä missä edeltävä tutkimus (ks. Marttinen 2017; Joensuu 2022, 36–38) on kytkenyt ilmiön kielen äänteellisen ulottuvuuden ja merkityksillä leikittelyn raameihin, lähestyn itse tarkastelemani tekstikatkelman l-kirjaimia niiden materiaalisena, *sanaruumiillisena*

toiminnan näkökulmasta. Sanaruumiin käsite viittaa ajatukseen paperille painetuista sanoista materiaalisina, ulottuvaisina, toimivina ja vaikuttavina olioina. Kirjoitusmerkeistä koostuvat ja sananvälien toisistaan erottamat sanaruumiit hahmottuvat toiminnallisesti autonomisiksi objekteiksi suhteessa niin toisiinsa sanaruumiisiin, puhutun kielen ilmiöihin kuin sanoja tarkastelemaan, merkityksellistävään ja tulkitsevaan lukijaan. (Laihinen 2021, 59–63.) Sanaruumiin käsitteellistykseen taustalla vaikuttaa ajatus kirjoituksen autonomisista ominaisuuksista, funktioista ja vaikutuksista suhteessa puhuttuun kieleen (Catach 1986, 1; Laihinen 2021, 62). Analyysiterminä sanaruumis pyrkii toisin sanoen ohittamaan vakiintuneen käsityksen, jonka mukaan ”[K]ielen ensisijainen ilmiö on kuitenkin puhe” (Koivisto 2013, 26). Tekstuaaliset sanaruumiit eivät hahmotu niinkään puhuttua kieltä ja/tai ääniteitä representoiviksi merkeiksi kuin kirjoituslaadussaan toiminnallisesti autonomisiksi, ään(te)ettömiksi materiaalisiksi objekteiksi. Erittelen artikkelissani Tennilän tekstisirun poikkeavia l-kirjaimia niiden sanaruumiillisen, materiaalsen toiminnan näkökulmasta.

Sanaruumiin ohella hyödynnän analyttisenä työkaluna ranskalaisen filosofin Gilles Deleuzen (1925–1995) *sens*-käsitettä. Deleuzen käytössä käsite niveltyy tiiviisti kielen ja kirjallisuuden kysymyksiin – termiin fokusoivan *Logique du sens* -teoksen (1969, engl. *The Logic of Sense*, 1990) ajattelu ammentaa erityisesti Lewis Carrollin (1832–1898) *Liisa*-kirjoista. Deleuzen filosofiassa *sens* käsitteellistää sitä, mitä tapahtuu kielen ja olioiden välisellä rajalla: *sens* on sekä muutos jonkin asian tilassa että tämän muutoksen, tapahtuman, ilmaisua kielessä. Termi mahdollistaa analyttisen eron tekemisen kielessä ilmaisunsa saavien asioiden ja kielen merkitysten välille. Tapahtumiseksi ymmärrettyinä *sens* mieltyy ruumiittomaksi, immateriaaliseksi *pintavaikutukseksi* (*les effets de surface*) – joksikin sellaiseksi, joka saa ilmaisunsa aina ja vain kielessä, mutta joka ei toisaalta toimi kuten kielen merkitykset. (Deleuze 2015, 5–22; ks. myös Williams 2008, 3.)

Ranskan kielessä sana ”*sens*” voi tarkoittaa muun muassa merkitystä, tarkoitusta, aistia, tuntoa, suuntaa, mieltä, vaistoa ja tajua. Suomenkielisessä Deleuze-kirjallisuudessa termi on käännetty eri yhteyksissä niin ”tajuksi”, ”mieliksi” kuin neologisemmin myös ”tuntumieleksi” (ks. Deleuze 2005, 9; Sihvonen 2020, 50; Kurikka 2013, 43).³ Artikkelissani esitän, että Tennilän tekstisirussa on kyse nimenomaan (ihmis)mielen ja/tai tajun(nan) asioista erkaantumisesta; luen katkelmaa pikemmin kielen materiaalista toimintaa ja vaikutusta kuin tekstissä manifestoituvan ihmissubjektin ajatuksia sanallistavana kirjoituksena. Tukeudun tällä perusteella luennassani Kaisa Kurikan tuntumieli-suomennokseen. Käännösvaihtoehto paitsi ylittää käsitteellisen eronteon mielen ja ruumiin välillä, myös kytkeytyy Kurikan (mts.) ajattelussa ”sanan materiaaliseen affektiivisuuteen”. Analyysini päätteeksi ehdotan *sens*-käsitteelle vielä uutta, l-kirjainten materiaalsen toiminnan Tennilän tekstikatkelma(i)ssa huomioivaa paikallista suomennosta. Osoitan, että sanaruumiiden materiaaliseen toimintaan fokusoiva luenta nostaa teoksen l-kirjaimista esille sellaisen ilmaisullisen ulottuvuuden, jonka aiempi tutkimus on jättänyt huomiotta.

”Myöhemmin ymmälsin, myöhemmin / aloin ymmärtää.” Kaksirivisen tekstisirun sanoissa ”ymmälsin” ja ”ymmärtää” l-kirjaimet näyttävät vallanneen sanoihin paremmin sopivien r-kirjainten paikat. Ensimmäisellä lukukerralla katkelma vaikuttaakin sanallistavan ymmärtämisen prosessia. Verbimuotoinen ilmaus ”ymmärtää” on suomen konventionaalisen sanaston näkökulmasta vieras; tekstikatkelma tuntuu toisin sanoen ehdottavan lukutapaa, jossa tekstin l-kirjaimet korvataan r-kirjaimilla (ks. Marttinen 2017; Joensuu 2022, 36). Vaihtelmaa vahvistaa entisestään se, että sama ilmiö, l-kirjainten sijoittaminen paremmin r-kirjaimille sopiville paikoille, toistuu Tennilän teoksessa sangen usein. Ilmaisukeinoa hyödynnetään paitsi kokoelman nimessä ja toisessa teoksen ensimmäiselle tekstisivulle painetuista kahdesta tekstikatkelmasta (Y, 7) myös säännönmukaisesti kahden laajemman, kokoelman loppupuolelle sijoituvan tekstijakson alueella (Y, 68–69, 82–87). Edelle lainattu katkelma löytyy näistä jaksoista jälkimmäisestä.

Ymmärtämisen näkökulmasta hahmotettuna analysoimani tekstisiru mieltyy jonkinlaiseksi tekstin puhujan kognitiohistorialliseksi itsereflektioksi. Imperfektimuodossa asiansa ilmaiseva minäpuhuja toteaa sittemmin vauhtiin päässeensä ymmärryksensä olleen aiemmin tavalla tai toisella vajavaista tai viivästynyttä. Tekstin poikkeuksellinen, r-kirjaimeton ilmiö kuitenkin tekee ymmärtämisen semanttiseen ulottuvuuteen sitoutumisesta ongelmallista.

Jos oletetaan, että tekstin keskeinen ilmaisullinen funktio liittyy ymmärtämisprosessin sanallistamiseen, miksi tekstisiru tällöin on painettu teoksen sivulle l-kirjaimellisessa, tekstin semanttisen ulottuvuuden hahmottamista ja ymmärtämistä merkittävässä määrin häiritsevässä muodossa? L-kirjainten poikkeava toiminta siirtääkin katkelman ilmaisullisen fokuksen tekstin semanttiselta tasolta siihen, miten asia on kielellisesti pantu esille. Olennaiseksi tässä yhteydessä muodostuu kysymys siitä, mitä ymmälsin- ja ymmärtää-verbien l-kirjaimet saavat tekstissä aikaan; miten ne toimivat ja vaikuttavat osana kirjoitusta?

Heta Marttisen (2017) ja Juri Joensuun (2022) artikkeleissa Tennilän kokoelman l-kirjaimia lähestytään kielen merkitysten tutkimisen, tuottamisen ja merkitysnäyansseilla leikittelyn näkökulmasta⁴ – sama painotus nousi korostuneesti esille jo teoksen aikalaisarvioissa (ks. Laihininen 2012; Laurila 2012; Mikkola 2012; Waarala 2012). Marttinen (2017, 8) ymmärtää teoksen kielelliset omalaatuisuudet luonnollisen kielen semanttisia rajoja ja lainalaisuuksia koetteleviksi sekä uusia merkityksiä ja merkitysten verkostoja luoviksi tehokeinoiksi. Kokoelman l- ja r-kirjainten välisessä suhteessa toteutuva korvautuminen ja/tai variaatio häivyttää kielen merkityksiä toisistaan erottavien yksiköiden välisiä rajoja ja leikittelee näin paitsi merkitysten näyansseilla myös kielen foneemisella virheellisyydellä. Tämä puolestaan johtaa kielen merkitysten venymiseen, huojumiseen ja monistumiseen sekä lopulta lukijan vieraantumiseen arkisen kielenkäytön

automatisoituneista tulkintakaavoista. (Mts. 17–19.) Joensuu (2022, 36) ajattelee Marttisen tavoin, että *Yksinkertainen on kaksinkeltaista* ”seuraa toistuvasti kielellisten merkitysten monihahmotteisuutta” ja ”käsittelee myös r- ja l-äänteiden liukumia ja korvaantumisia sekä niiden tuottamia merkityksiä.”

Kirjoituksen tämäiseen, materiaaliseen pintatasoon tarkentaminen tarjoaa suhteessa kielen merkityksiä ja äänteellisyyttä korostavaan lukutapaan toisenlaisen näkökulman Tennilän teoksen l-kirjaimiin. Näönvaraisesti havainnoituna mikään itse paperille painetussa tekstissä kun ei näytä sen kummemmin liukuvan, korvautuvan, huojuvan, venyvän, monistuvan kuin mainittavissa määrin äännelevätkään. Päinvastoin: teoksen tekstikatkelmat seisovat niille varatuilla paikoilla näönvaraisesti arvioiden verraten vakaina, yhdenmukaisesti asemoituina ja esimerkiksi vasemman reunan tasausta säntillisesti kautta linjan noudattavina tekstikenttinä. Teoksen nimiösivulla todetaan, että ”[S]ivujen 21, 28, 48 ja 59 kursivoituidet osuudet viittaavat Alli Tennilän puheisiin” (Y, 4). Tämän lisäksi joissakin yksittäisissä tekstikatkelmissa viitataan eksplisiittisesti puhumiseen, sanomiseen, keskustelemiseen, kysymiseen tai muuhun äänteelliseen toimintaan. Kirjoitetun kielen materiaalistien ominaisuuksien näkökulmasta teoksen tekstisirut mieltyvät kuitenkin muilta osin ensisijaisesti ään(te)ettömiksi entiteeteiksi – hiljaiseksi kirjoitukseksi, jolla ei välttämättä ole automaattista viittaussuhdetta puhutun kielen ilmiöihin (ks. Catach 1986, 1). Näin hahmotettuina Tennilän kokoelman l-kirjainta korostavat tekstikatkelmat manifestoivatkin ensisijaisesti ainutkertaista, ärrätöntä – tai oikeammin *ällällistä* – laatuaan äännettöminä tekstuaalisina olioina.

Heta Marttinen (2017, 16) nostaa esille ajatuksen artikulatorisen fonetiikan (puheäänän ja äänteiden tuottamisen tutkimuksen) ongelmallisuudesta kaunokirjallisten tekstien analyysikehikkona. Kaunokirjallisissa teksteissä puheen illuusio tuotetaan suhteessa fonetiikan merkitsemiskäytäntöihin yksinkertais-tettujen grafeemien välityksellä (mts.). Marttisen ajatuksesta ammentaen ajatellen, että Tennilän tekstikatkelmien yksinkertaisilla l-grafeemeilla voikin olla (myös) aivan muita kuin kielen äänteellisyyteen ja/tai kielellisten merkitysten monihahmotteisuuteen kytkeytyviä ilmaisullisia funktioita. Paperille painettujen sanojen materiaaliset ominaisuudet etualaistava analyttinen tulokulma edellyttää yhtä kaikki, että Tennilän teoksen l-kirjaimia tarkastelee ensisijaisesti l-kirjaimina. Ajatus r-kirjaimesta tai -äänteestä l-kirjaimen hahmossa tavalla tai toisella aktivoituvana tasona mieltyy tekstiin sen ulkopuolelta lisätyksi immateriaaliseksi implikaatioksi. Tällainen tulkinta tuo toisin sanoen tekstiin jotain lisää sen sijaan, että pidättäytyisi niissä faktisissa komponenteissa – tässä tapauksessa siis l-kirjaimissa – joista tekstikatkelma paperille painettuna objektina koostuu.

Tennilän tekstisiruun rakentuu kuitenkin myös kielen materiaalis-ruumiillisten ominaisuuksien näkökulmasta tarkasteltuna kohosteinen äänteellinen ulottuvuus. Tekstin hiljaiset sanat alkavat toimia äänteellisesti tavalla, joka vaikuttaa lukijaan ruumiillisesti. Tässä vaikutuksessa ei kuitenkaan ole kyse

puhutun kielen ilmiöiden representoimisesta, vaan pikemmin tilanteesta, jossa paperille painettujen sanojen äänteellinen painokkuus mieltyy yhdeksi kielen materiaalisen toiminnan ja/tai ruumiillisen vaikutuksen tasoksi. Toisin kuin Marttisen (2017) ja Joensuun (2022) luennoissa, kirjoituksen äänteellinen aktiivisuus ei tässä yhteydessä paikannu niinkään tekstin l- kuin m-kirjainten tasolle.

”Myöhemmin ymmälsin, myöhemmin / aloin ymmältää.” -katkelmassa m-kirjain saa kohosteisen roolin jo yksinomaan lukumääräisesti tarkasteltuna. Tekstisirun muodostavista kolmestakymmenestäyhdeksästä kirjainmerkistä kymmenen eli enemmän kuin joka neljäs on m-kirjaimia. Äänteellisellä tasolla huomionarvoiseksi muodostuu erityisesti tekstissä neljästi toistuva bilabiaalinen nasaali (”Myöhemmin”, ”ymmälsin”, ”myöhemmin”, ”ymmältää”). Soinnilliset pitkät m-äänteet rohkaisevat toistonsa myötä tekstin ääneen tapailuun, joka puolestaan aktivoi suljettujen huulten takaisen suu- ja nenäonteloiden alueen värähtelemään huulten, kitalaen, nenän, poskien ja otsan alueella aistittavana tuntemuksena (ks. Tyrmi 2024, 46). Soinnilliset bilabiaaliset nasaalit tuottavat tekstiin näin äänteellisen ulottuvuuden, jolla ei tunnu olevan ilmeistä yhteyttä sen koommin puhutun kielen esittämiseen kuin esimerkiksi kielen monimerkityksisyydellä leikittelyyn. Pitkien m-äänteiden tuottama ruumiillinen resonanssi on suhteessa sanojen merkityksellistävään toimintaan autonominen ilmiö, kielen materiaallinen vaikutus.

Sanaruumiiden venyvä, tihtyvä aika

Merkittävä osa ”Myöhemmin ymmälsin, myöhemmin / aloin ymmältää.” -katkelman materiaalisesta toiminnasta palautuu tekstisirun muodostavien sanojen keskinäisten suhteiden alueelle. Tässä yhteydessä huomio kiinnittyy erityisesti tekstin moniulotteiseen, sisäisesti ristiriitaiseen aikaperspektiiviin. Katkelmassa suomen sanastolle vieras ymmältää-verbi toistuu kahdessa eri menneeseen aikaan viittaavassa muodossa (ymmälsin, aloin ymmältää). Nämä verbimuodot näyttävät kuitenkin osoittavan kahteen eri tapahtuma-aikaan tai tapahtumisen temporaaliseen moodiin. Lisäksi tapahtuma-aikojen ilmaiseminen näyttää toteutuvan tekstissä käänteisessä kronologisessa järjestyksessä. Tekstikatkelmassa ensiksi esiintyvä ”ymmälsin” tuntuu viittaavan jo päättyneeseen ymmältämistapahtumaan, kun taas katkelmassa tuonnempana – tai kenties oikeammin ”myöhemmin” – esiintyvä ilmaus ”aloin ymmältää” viittaa ymmältämiseen jonakin sellaisena tapahtumisena, joka on käynnistynyt, mutta ei välttämättä vielä päättynyt.⁵

Ymmärryksen paperille painetuista sanoista ruumiillis-materiaalisina oliona niveltyy olennaisena osana käsitys sanojen objektilaatuun palautuvista autonomisista ominaisuuksista. Sanoja toisistaan erottavat sananvälit paitsi määrittävät sanojen ruumiilliset rajat ja erottavat näin sanaruumiit toisistaan,

Tekstin poikkeuksellinen, r-kirjaimeton ilmiasu kuitenkin tekee ymmärtämisen semanttiseen ulottuvuuteen sitoutumisesta ongelmallista.

myös takaavat sanaruumiille materiaalisen autonomian. Paperille painettujen sanojen aineelliseen objektilaatuun tarkentava analyysi fokusoi sanojen ainutkertaisiin materiaalisiin ominaisuuksiin sekä siihen, miten autonomiset sanaruumiit kytkeytyvät toisiin sanaruumiisiin ja operoivat näin osana tekstikokonaisuuksia. Materiaalisten ominaisuuksiensa määrittämät nämäiset, autonomiset sanaruumiit toimivat toisin sanoen prosessuaalisesti ja/tai suhteisesti, eli muodostavat erilaisia toiminnallisia kytkentöjä niin toisten sanaruumiiden kuin tekstiä tarkastelevan lukijan kanssa. (Laihinen 2021, 35, 53–54, 63–65.)

Käsitys sanaruumiista yhtäältä materiaalisesti autonomisina, toisaalta erilaisia toiminnallisia liittoja toisten sanaruumiiden kanssa muodostavina kielellisinä objekteina tuottaa lisäulottuvuuden Tennilän tekstisirun temporaaliseen kenttään. Katkelman päättävä sanaruumis ”ymmältää” näet toimii tekstissä paitsi yhdessä sanaruumiin ”aloin” kanssa menneeseen tapahtumiseen viittavassa imperfektipositiossa, myös autonomisesti infinitiivimuotoisena verbinä. Imperfektimuotoinen ilmaus ”aloin ymmältää” mieltyy toisin sanoen kahden sanaruumiin muodostamaksi toiminnalliseksi kytkökseksi, kun taas ilmauksen ”ymmältää” infinitiivimuoto hahmottuu autonomisen ymmältää-sanaruumiin materiaaliseksi ominaisuudeksi. Perusmuotoiseen verbiin päättyvän tekstikatkelman ylle lankeaa näin paitsi imperfektin, myös preesensin sävy, vaikutelma tekstin nyt-hetkessä yhäti jatkuvasta ymmältämistapahtumasta. Nämä kaksi eri syntaktista funktiota, imperfektinen ”aloin ymmältää” ja preesensmuotoinen ”ymmältää”, eivät sanaruumiillisesta näkökulmasta sulje toisiaan pois. Aikamuodot toimivat tekstisirussa yhtäaikaaisesti tavalla, joka haaroittaa katkelman jälkimmäisen tekstirivin aikajanan kahteen eri suuntaan. Autonomiseksi sanaruumiiksi hahmotettuna tekstisirun päättävä ymmältää-verbi kytkee näin mennyttä tapahtumista sanallistavan ilmaisun tekstin nyt-hetkeen.

Tekstikatkelman sisäistä aikaperspektiiviä mutkistaa entisestään katkelman ensimmäisellä rivillä kahdesti toistuva aikamääre "[M]yöhemmin". Myöhemmin suhteessa mihin? Suhteessa päättyneeseen ymmärtämistapahtumaan ("ymmälsin"), ymmärtämisen alkamiseen ("aloin ymmärtää") vai jopa suhteessa tekstin nyt-hetkeen ("ymmärtää")? Looginen vastaus on verraten yksinkertainen: myöhemmin suhteessa ymmärtämistapahtuman alkamista edeltävään aikaan. Ilmaisullisesti kiinnostavampi ratkaisu taas on suhtautua myöhemmin-sanoihin niiden loogis-syntaktisista funktioista irrotettuina autonomisina sanaruumiina. Suppean katkelman ensimmäisellä tekstirivillä kahdesti ruumiillistuva myöhemmin-aikamääre aktivoi tämän toiston myötä tekstissä myöhemmyyden tihentymän, vaikutelman ymmärtämistapahtuman päättymisen (ja/tai sen alkamisen) siirtymisestä *yhä* tuonnemmas. Samaan aikaan verbimuotoilujen "ymmälsin" ja "aloin ymmärtää" imperfektimuodot ilmaisevat, että niin tapahtuman päätyminen kuin alkaminenkin ovat koittaneet jo joskus aiemmin.

Palaan tässä yhteydessä Heta Marttisen (2017, 8, 15) artikkelissaan hyödyntämään metaforaan *venymisestä*. Marttisen ajattelussa Tennilän ilmaisu koetelee (muun muassa) l- ja r-kirjainten korvaussuhteiden voimalla luonnollisen kielen semanttisia rajoja ja *venyttää* näin kielen merkityskenttää. Tekstisirun "Myöhemmin ymmälsin, myöhemmin / aloin ymmärtää." ruumiillis-materiaalisia ominaisuuksia painottava tämäinen analyysi osoittaa, että metaforinen huomio venymisestä on käyttökelpoinen myös toisenlaisen analyyttiläisen näkökulman raameissa. Tekstikatkelman materiaallisen toiminnan aktivoima venyminen ei kuitenkaan kohdistu niinkään kielen merkityksiin kuin tekstisirun koostavien sanaruumiiden välisiin temporaalisiin suhteisiin. Sanaruumiillisen toiston myötä korostuva myöhemmyyden aikamääre venyttää tekstissä ymmärtämisen imperfektejä, mennyttä ja tapahtunutta aikaa. Samalla autonominen, infinitiivimuotoinen sanaruumis "ymmärtää" ankkuroi tämän menneen tapahtumisen tekstin ja sen lukemistapahtuman nyt-hetkeen. Tekstisiru synnyttää ilmaisullaan näin omanlaisensa kokemuksellisen aikataskun, tilan(teen), jossa mennyttä aikaa ja tapahtumista venytetään pidemmäksi nykyhetkestä käsin. Yksinomaan sanaruumiiden välisen temporaalisten suhteiden raameissa tarkasteltuna Tennilän tekstisiru sanallistaakin ajan ja tapahtumisen välistä yhteyttä subjektiivisesta, yksikön ensimmäiseen persoonaan ankkuroituvasta näkökulmasta.

Ymmärtäminen ja älli(e)n tuntu

Analysoimani tekstisiru pysäyttää lukijan äärelleen kunnon kotvaksi. Kirjallisuusbloggaaja Juha Makkonen (2019) on lähestynyt kokoelman tekstikatkelmia oivaltavasti kielellisinä silmäkkeinä, "joihin saapas juuttuu tuntikausiksi".

Makkosen *silmäke*-metafora on tässä yhteydessä erityisen osuva. Oman subjektiivisen lukukokemukseni perusteella Tennilän teoksen l-kirjainta korostavat tekstisirut vetoavat kuulo- ja/tai tuntoaistin ohella sangen voimakkaasti myös näköaistiin. Sanat ”ymmälsin” ja ”ymmältää” näyttävät oikeakieliseen suomeen tottuneeseen silmääni kummallisilta. Tämän aistinvaraisen kummallisuuden takia oma huomioni lukijana kohdistuu kirjoituksen aiemmin eriteltyjen ään-teellisten ominaisuuksien ohella myös sanoihin paperille painettuina, näön-varaisesti havainnoitavina materiaalisina objekteina. Kirjoituksen materiaalisten ominaisuuksien näkökulmasta kokoelman l-kirjainta korostavat tekstisirut kytkeytyvätkin näin monin paikoin ennemmin visuaalisen kuin esimerkiksi puheenomaisen runouden traditioon. (Ks. esim. Huth 2010; Laihininen 2021, 13; Laihininen 2023; vrt. Marttinen 2017, 13–14.)

Tekstin materiaalisen kirjoituslaadun korostuminen puolestaan tuottaa tarpeen silmällä sanat läpi yhä uudelleen; oudoilta näyttävät sanat avaavat silmien eteen totutusta poikkeavan, hitaanlaisesti jäsenytyvän kirjainten maiseman. Marttinen (2017, 19) suhtautuu artikkelinsa loppupäätelmissä Tennilän kirjoitukseen ”oudontamisena ja vieraannuttamisena”, lukijan etäännyttämisenä arkikielestä ja -havainnoista. Olen tästä huomiosta Marttisen kanssa samaa mieltä – joskin siinä, missä Marttinen paikantaa vieraannuttamisen efektin kielen merkitysvenymien alueelle, ajattelen itse, että l-kirjainten vieraannuttava vaikutus on pikemmin tekstin materiaaliseen pintatasoon kiinnittyvä näönvarainen ele.

Sanojen ”ymmälsin” ja ”ymmältää” toistuva silmäileminen aktivoi tekstisirussa yllättävän, neologismille perustuvan semanttisen tason. Tekstissä kahdesti toistuva ymmältää-ilmaus alkaa merkitä ymmälle eli hämmennyksiin saattamisen aktia. Intuiitiivinen ensivaikutelma tekstikatkelmasta ymmärtämisprosessia sanallistavana kirjoituksena näin ollen kirjaimellisesti kumoutuu lukemisen edetessä. Neologiset ilmaukset ”ymmälsin” ja ”ymmältää” viittaavat suhteessa ymmärtämiseen laadultaan aivan päinvastaiseen tapahtumaan, ymmälle saattamiseen eli ymmärryksen vähenemiseen. Samalla ymmärtämisen neologinen ulottuvuus asettuu vastahankaan suhteessa Tennilän ilmaisun kielellistä virheellisyyttä ja/tai kielivirheillä leikittelyä painottaneisiin luentoihin (ks. Waarala 2012; Mikkola 2012; Laurila 2012; Marttinen 2017, 17). Ymmälle saattamisen näkökulmasta tekstisirun sanoissa ”ymmälsin” ja ”ymmältää” ei ole mitään virheellistä; verbit ilmaisevat virheettömästi ja suorasanaisesti oman ymmälle saattavan, lukijaa kielellisten merkitysten piiristä vieraannuttavan vaikutuksensa.

Marttisen (2017, 19) mukaan Tennilän tekstin vieraannuttava vaikutus on keino ”purkaa ja vastustaa automatisoituneita ja urautuneita tulkintakaavoja”. Olen myös tästä huomiosta samaa mieltä, joskin samanmielisyyteni kysyy jälleen osakseen erotuslausumaa. Itse näet ajattelen, että Tennilän kirjoituksen urautuneita tulkintakaavoja purkava vaikutus toimii kiinnittämällä näönva-

raisen vieraannuttamisen, kummalliselta näyttävän kielen, keinoin lukijan huomio vasiten siihen tapaan, jolla kirjoituksen virheettömät, hiljaiset ällät on kiusaus tulkita automaattisesti äänteellisiksi, virheellisiksi ärriksi. Kielen väitetty virheellisyys aktivoituuakin tekstissä vasta, kun sanojen ”ymmälsin” ja ”ymmältää” l-kirjaimet korvaa aivan muilla kirjaimilla – toisin sanoen jollakin sellaisella, mitä kirjan sivulle ei materiaalisesta näkökulmasta ole alun pitäen painettu. Kielen materiaalisen toiminnan näkökulmasta tarkasteltuna Tennilän teksti kehottaakin lukijaa osallistumaan tekstin immanenttiin materiaaliseen toimintaan; suhtautumaan tekstisirun kieleen ilmaisullisesti virheettömänä, jos kohta konventionaaliseen kielenkäyttöä monin eri tavoin poikkeavana kirjoituksena.

Kuten aiemmin toin ilmi, ajatus myöhemmyydestä tihentyy katkelman ensimmäisellä tekstirivillä kahdesti toistuvan myöhemmin-sanan ansiosta. Tekstisiruun syntyy aikatasku, jonka sisällä käsitystä jo menneen tapahtumisen kestosta venytetään nykyhetkestä käsin. Suhteessa ajatukseen tekstin itsensä ymmälle saattavasta vaikutuksesta tämän menneen myöhemmyyden määreen voi ajatella ulottuvan yksittäistä tekstikatkelmaa laajemmalle alueelle. Kokoelman viimeisille lehdille painetun tekstisirun imperfektinen tempus alkaa merkitä myös katkelmaa teoksessa edeltävän tekstiaineksen vaikutusta. Ymmälle saattaminen on käynnistynyt ja joiltain osin myös päättynyt (”Myöhemmin ymmälsin”) jo aiemmin teoksen edetessä. Samaan aikaan katkelman jälkimmäisen tekstirivin päällekkäiset imperfekti- ja preesensmuodot (”aloin ymmältää”; ”ymmältää”) ilmaisevat, että teksti(e)n jossain vaiheessa käynnistynyt ymmältävä vaikutus jatkuu yhä tässä hetkessä. Kokoelman viime metreille painettua tekstisirua voikin näin lukea myös teoskokonaisuuden raameissa kohosteiseen rooliin asettuvana ilmaisuna. Tekstikatkelma ilmaisee, että lukemisen eteneminen ei *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* -kokoelman tapauksessa johda välttämättä niinkään mielekkääseen kokonaistulkintaan, kumuloituvaan ymmärrykseen ja kasaantuviin merkityksiin, kuin teoksen loppua kohti yhä pidemmälle hajautuvaan, siroutuvaan ja fragmentoituvaan hämmennykseen.

Tennilän tekstisirun kenties aavistuksen kiharaisen temporaalis-ilmaisullisen suhteiston⁶ setvimisessä Gilles Deleuzen tuntumielen (*sens*) käsite osoittautuu analyttisesti hyödylliseksi. Deleuze (2015, 21–22, 34) määrittelee tuntumielen kielellisessä lausumassa toteutuvaksi, mutta suhteessa näihin lausumiin yhtä kaikki itsenäiseksi ilmiöksi. Tuntumieltä on se, mikä saa kielellisessä lausumassa ilmaisunsa (”the expressed of the proposition”, mts. 21). Samaan aikaan tuntumieli on luonteeltaan kielellisen merkityksen sijaan pikemmin tapahtumista kielen ja ruumiiden rajalla – ohut tapahtumallinen kalvo, joka erottaa kielen olioista eli kappaleista. Termin kytkeytyminen tapahtumiseen tarkoittaa, että tuntumieli ilmaisee aina muutosta jonkin asian tai olion tilassa – Deleuzen mukaan tuntumieli onkin jotakin sellaista, joka toteutuu kielessä infinitiivimuotoisten verbien (”ymmältää”) kautta. Kielen merkityksistä tuntu-

mielen tapahtumaluonteen erottaa sen immanenssi, tämyys. Siinä missä kieli merkityksellistämisen järjestelmänä viittaa alati jonnekin itsensä ulkopuolelle – merkityksellistettäviin asioihin ja/tai toisiin merkitysijöihin – mieltä tuntuu mielen pintavaikutukseksi (*des effets de surface*), sen tämäiseksi tapahtumapaikaksi. (Deleuze 2015, 5–11, 19–22, 26, 33–34, 187–189; Williams 2008, 3; Bowden 2011, 25; Sihvonen 2020, 50.)

Tennilän tekstisirun tuntumieleksi hahmottuu tekstin ja lukijan välisessä suhteessa tekstiä silmäiltäessä tapahtuva muutos. Toisin sanoen se tapahtuma, mikä ymmärtämiskatkelman kielellisessä muotoilussa saa ilmaisunsa, on tekstin oma lukemisprosessi, tekstisirun hahmotuksessa ilmenevään muutokseen johtava *lukutapahtuma*.⁷ Tuntumielen tapahtumaluonne konkretisoituu ymmärtämisisirun kohdalla lukijan tekstiin kohdistamassa viipyilevässä, ymmärtäilmaisu(je)n neologisen ulottuvuuden aktivoivassa silmäilyssä. Tekstisirun tuntumielen voi näin Deleuzen (2015, 31–34, 187–189) käsitteellistystä mukaillen paikantaa konkreettisella tavalla kielen (tekstisirun) ja kappaleen (lukijaolion) välille, lukemisen immanentin tämyyden ja ajallisen keston (”myöhemmin”) alueelle. Katkelman prosessuaalisessa lukutapahtumassa teksti vaikuttaa lukijan havaintoon, lukijan havainnot vaikuttavat tekstin ilmaisulliseen muotoutumiseen, ja lopputuloksena on tekstin ja lukijan jakama ymmälle saattamisen ja ymmälle joutumisen tapahtuma (vrt. Laihinen 2021, 35). Tennilän tekstisiru kääntyy näin nähdäkseni sangen poikkeuksellisella tavalla lukijaa kohti. Katkelman minämuoto (”ymmälsin”, ”aloin ymmärtää”) ei sulkeudu minäpuhujan sisäisten asioiden solipsistiseksi ruotimiseksi; ymmärtäminen aktina kohdistuu minäpuhujan sijaan lukijaan, tekstistä ulos päin. Kirjaimellisesti, ällällisenä, hahmotettuna tekstisiru avautuu kohti lukijaa ja maailmaa, kohti kielellisen lausuman ja sitä tarkkailevan lukijan vastavuoroisia kykyjä vaikuttaa ja tulla vaikutetuiksi (ks. Kurikka 2013, 57).

Tuntumielen käsitteen näkökulmasta tarkasteltuna Tennilän ällällinen tekstikatkelma alkaa toimia suomeksi odottamattomalla, puhekielen ja synonyymisten ilmausten ulottuvuutta aktivoivalla tavalla. Katkelman sanaruumiillisia ominaisuuksia ja materiaalista toimintaa erittelevä analyysi näet vaikuttaa fokuoivan kahdessa eri merkityksessä runoilmaisun *älliin*. Yhtäältä ajatus ällistä toteutuu puhekielisen tuttavallisesti kohdeltuina monikkomuotoisina I-kirjaimina, ”ällinä”. Toisaalta ällin ulottuvuus aktivoi niin ikään puhekielisen, yksikkömuotoisen variantin tekstin tuntumielestä, sen ”ällistä” (*sens*). Samaan sanamuotoon kiinnittyvien ällien välinen kytkös on omasta analyysityöstäni kumpuava ominaisuus. Käsitteenä *ällin* onkin kenties vaikea kuvitella sopivan muiden kaunokirjallisten teosten – saati sitten muunlaisten tutkimuskohteiden – erittelyyn. *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* -kokoelman yhteydessä suomennos kuitenkin tavoittaa jotakin olennaista, jotakin *ainutkeltaista*, Tennilän ilmaisun ominaispiirteistä ja toimintamekanismeista.

Semanttisella tasolla älli tulee liki *sens*-käsitteen aiempia, kognition ulottuvuuteen kytkeytyviä suomennoksia ”mieli” ja ”taju” (ks. Deleuze 2005, 9; Sihvonen 2020, 50). Samaan aikaan termi kuitenkin mahdollistaa tarkastelun ulottamisen myös kognitiivisen tason, ihmismielen, tuolle puolen. Ällin käsite nimeää samanaikaisesti kaksi toisiinsa kytkeytynyttä tämänäisen, immanentin (yhteis)toiminnan komponenttia: lukijan kognitiivisen, ymmälle joutumiseen johtavan lukuprosessin ja Tennilän tekstin materiaalisesti kohosteisen, konventionaalista kielenkäytöstä poikkeavan toiminnallisen erityislaadun eli tekstin ymmälle saattavan vaikutuksen.

Älli(e)n toiminta Tennilän tekstissä konkretisoi lukijan ja tekstin välisessä kytkeytymisessä käynnistyvän tapahtumisen liikkeen. Gilles Deleuzen (2015, 31) mukaan kielellisen lausuman ällä ei voi ilmaista toisin sanoin – jokainen älli on erottamattomasti kytköksissä aivan tiettyyn kielelliseen muotoiluun. Toisin sanominen tuottaa aina uuden lausuman, jolla on taas oma, autonominen ällinsä. Oma henkilökohtainen reittini ulos Tennilän tekstisirun ymmälle saattavasta lukutapahtumasta kirjoittuikin kielellisen toisin muotoilun varaan. Toisin sanominen johtaa uuteen tapahtumiseen eli uuteen älliin.⁸ Päätän analyysini näin ollen yritykseen tuottaa uusi älli ja ilmaista toisin sanoin se, mistä Tennilän tekstikatkelmassa käsitykseni mukaan on kyse: kieli alkaa ymmältää...

Lopuksi

Juri Joensuu (2022, 38) tekee kiinnostavan huomion, jonka mukaan Tennilän teoksen – tai oikeammin teosten (ks. loppuviite 4) – havainnot ovat ”osittain myös *kielen tekemiä* kieltä koskevia havaintoja. Kirjoittaminen on kielen keskitettyä havainnointia, ja myös tilan antamista sen toiminnalle.” (Kursivointi alkuperäinen.) Joensuun muotoilu on nähdäkseni laittamattomasti sanottu. Tässä artikkelissa tarkastellun ymmältämissirun materiaallinen toiminta kiinnittää poikkeuksellisella (epä)tarkkuudella ja intensiteetillä huomion siihen, miten konventionaalista kielenkäytöstä erkaantuva kaunokirjallinen kieli toimii – tai kenties pikemmin *voi* toimia. Oman analyysini tarjoama lisäulottuvuus Joensuun luonnehdintaan liittyy lukemisen kysymykseen: kirjoittamisen ohella ymmältämiskatkelma kiinnittää singulaarisella tavalla huomion myös siihen, millaiseksi tekstin prosessuaalinen lukutapahtuma muotoutuu.

Lukemisessa tapahtuva muutos, tekstin viipyilevässä silmäilyssä aktivoituva liike kummallisilta näyttävistä ymmältää-verbeistä kielen neologiseen avautumiseen ja tämän myötä myös ymmälle saattavaan vaikutukseen, käsitteellistyy luennassani Tennilän tekstisirun älliksi. Tämä älli(e)n ulottuvuus, tapahtumallinen liike tekstin ja lukijan, kielen ja olion, välillä on se, mikä tekstikatkelmassa saa ilmaisunsa. Ymmältämissiru antaa toisin sanoen ilmaisun, ällin, omalle lukutapahtumalleen – sille, miten teksti suhteessa lukijaan toimii.

Viitteet

- 1** Vuoden 2013 Runeberg-palkintoraadin muodostivat kirjailija Tommi Melender, teatterinjohtaja Dan Henriksson ja tutkija-kriitikko Siru Kainulainen (Melender 2013).
- 2** Filosofissa tämyyden (lat. *haecceitas*, engl. *thisness*, *haecceity*) käsitehistoria käynnistyy skotlantilaisen skolastikon ja fransiskaanimunkin Johannes Duns Scotuksen (1266–1308) ajattelusta. Käsitteellä viitataan sellaiseen partikulaariseen, ei-laadulliseen ominaisuuteen, joka tekee jostakin ruumiista tai kappaleesta tietynlaisen. (Strayer 2017, 58–59; Ingram 2018.) 1900-luvun ajattelussa käsite löytää käyttönsä esimerkiksi ranskalaisten filosofien Gilles Deleuzen (1925–1995) ja Félix Guattarin (1930–1992) ajattelussa, ja niveltyy tämän kytköksen kautta myös taiteen ja kirjallisuuden materiaalisuuksia tarkasteleviin tutkimussuuntauksiin (ks. Deleuze & Guattari 2005, 260–264).
- 3** Englanniksi Deleuzen *sens*-termi on käännetty niin muotoon *meaning* (Bogue 1989, 55) kuin *The Logic of Sense* -englanninoksen (1990) myötä vakiintuneeseen muotoonsa *sense* (Deleuze 2015). Suhteessa Bogueen *meaning*-käännökseen on syytä nostaa esille myös *The Logic of Sense* -teoksesta laajan kommentaarin kirjoittaneen James Williamsin (2008, 3) näkemys, jonka mukaan Deleuzen *sens*-käsitteessä ei nimenomaisesti ole kyse kielellisten merkitysten toimintaa sanallistavasta termistä. Williamsin luennassa *sens(e)*-termin vaikutusala on lähempänä asioiden merkittävyttä (*significance*) kuin asioiden kielellistä merkityksellistämistä. Käsitteenä *sens(e)* kurottaa kielellistä merkitystä pidemmälle, kartoittaa merkitysten merkittävyttä ("the way in which meaning matters or makes things matter").
- 4** Sekä Marttisen (2017) että Joensuun (2022) artikkeleissa analyysi kohdistuu pelkkää *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista* -teosta laajempaan tekstijoukkoon. Marttisen artikkelin ensisijainen fokus on Veera Salmen lastenkirjassa *Puluboin ja Ponin kirja* (2012). Tennilän teoksen rooli artikkelissa liittyy Marttisen (2017, 8) ajatukseen "eräänlaisesta *paralleelipoetiikasta*", saman kielellisen tai kerronnallisen keinon hyödyntämisestä täysin erilaisissa, eri kohderyhmille suunnatuissa teoksissa (kursivointi alkuperäinen). Joensuun artikkeli puolestaan kartoittaa suomalaisen nykyrunouden erilaisia sanaleikkityyppejä. Artikkelin tutkimusaineisto koostuu yhteensä liki kahdenkymmenen runoteoksen tekstimateriaalista.
- 5** Samansuuntainen, ilmaisun tempuksen huojuntaan kytkeytyvä ilmiö toistuu esimerkiksi Tennilän esikoisteoksen *ololo* (2008) ensimmäisellä sivulla (Laihin 2024, 164–166).
- 6** Suhteiston käsitteestä ks. Kurikka 2020, 91. Kurikan ajattelussa kysymys suhteistosta liittyy likeisesti taideteoksen immanenssiin eli tämyyteen, ks. tämän artikkelin loppuviite nro 2. Suhteisto käsitteellistää toisin sanoen teoksen muodostavien komponenttien välisiä ainutkertaisia keskinäisiä suhteita eli sitä, mikä tekee jostakin teoksesta tietynlaisen.
- 7** Lukutapahtuman käsitteestä tekstin ja lukijan välistä prosessuaalista suhdetta sanallistavana terminä ks. Laihin 2021, 31–40.
- 8** "[L]'événement, c'est le sens lui-même" (Deleuze 1969, 34); "tapahtuma on älli itse".

Lähteet

Aineisto

Y = Tennilä, Olli-Pekka 2012. *Yksinkeltainen on kaksinkeltaista*. Helsinki: Poesia.

Tutkimuskirjallisuus

- Bogue, Ronald 1989. *Deleuze and Guattari*. London: Routledge.
- Bowden, Sean 2011. *The Priority of Events. Deleuze's Logic of Sense*. Edinburgh: Edinburgh University Press. DOI: 10.1515/9780748643608.
- Catach, Nina 1986. The Grapheme. Its Position and its Degree of Autonomy with Respect to the System of Language. Teoksessa *New Trends in Graphemics and Orthography*. Toim. Gerhard Augst. Berlin: Walter de Gruyter, 1–10. DOI: 10.1515/9783110867329.1.
- Deleuze, Gilles 1969. *Logique du sens*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Deleuze, Gilles 2005. *Nietzsche ja filosofia. (Nietzsche et la philosophie, 1962.)* Suom. Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Summa.
- Deleuze, Gilles 2015 (1990). *Logic of Sense. (Logique du sens, 1962.)* Käänt. Constantin V. Boundas, Mark Lester & Charles J. Stivale. Neljäs painos. London: Bloomsbury.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari 2005 (1987). *A Thousand Plateaus. Capitalism and Schizophrenia. (Mille plateaux, 1980.)* Käänt. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Helle, Anna 2019. *Todellisuus pahoinpiteli runon. Yhteiskunnallisuus ja tunteet suomenkielisessä kokeellisessa nykyrunoudessa*. Turku: Eetos.
- Helle, Anna & Anna Hollsten (toim.) 2016. *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.
- Huth, Geof 2010. Silmän ensisijaisuudesta ja muita ajatuksia visuaalisen runouden arvottamisesta. *Tuli&Savu* 59(1), 31–34.
- Hyttinen, Elsi & Karoliina Lummaa 2020. Lukeminen humanismin murroksessa. Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 9–36.
- Ingram, David 2018. Haecceity and thisness. Teoksessa *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/haecceity-and-thisness/v-1> (6.5.2025).
- Joensuu, Juri 2022. Vakavan sanaleikin mahdollisuudet kotimaisen nykyrunouden anagrammeissa ja spoonerismeissa. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 19(2), 26–43. DOI: 10.30665/av.112737.
- Koivisto, Vesa 2013. *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: SKS.
- Kurikka, Kaisa 2013. *Algot Untola ja kirjoittava kone*. Turku: Eetos.
- Kurikka, Kaisa 2020. Sepittäminen ja usko tähän maailmaan. Kolme versiota *Pessistä ja Illuusiasta*. Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 79–112.
- Laakso, Saara 2017. ”Ei kovin runollista”. Näkökulmia nykyrunon vastaanoton haasteisiin. Jyväskylän yliopisto, Pro gradu -tutkielma.
- Laihinen, Miikka 2012. Kvanttiajan rikkinäinen runohuijaus. *Parnasso* 4/2012, 71.
- Laihinen, Miikka 2015. Kielen materiaalinen toiminta Raisa Marjamäen runoteoksessa *Ei kenenkään laituri*. *Avain – kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 2015(4), 53–66. DOI: 10.30665/av.75006.

- Laihinen, Miikka 2020. Puut, kaikki heidän kirjaimensa. Korrelationismin tuolle puolen Mikael Bryggerin runossa ”METSÄ”. Teoksessa *Sotkuiset maailmat. Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Toim. Elsi Hyttinen & Karoliina Lummaa. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 147–176.
- Laihinen, Miikka 2021. *Tapahtuvia runoja. Kielen materiaalisuus ja lukutapahtuman subjektiviteetti 2000-luvun kirjamuodossa julkaistussa kokeellisessa suomalaisessa runoudessa*. Turun yliopisto, väitöskirja.
- Laihinen, Miikka 2023. Korvien välissä, eli suppea johdatus näköaistiin vetoavaan runouteen. *Kirjallisuus- ja kulttuurilehti Särö* 2023(3), 29–35.
- Laihinen, Miikka 2024. Kaikki se aika hartioissamme. Fragmentin affektiivinen aikakäsitys Olli-Pekka Tennilän ololossa ja Erkkä Filanderin *Torsossa*. Teoksessa *Metamodernismi. Kirjallisuuden ja kulttuurin muutos 2000-luvun Suomessa*. Toim. Salli Anttonen, Mika Hallila, Anna Helle, Heta Marttinen & Kasimir Sandbacka. Helsinki: SKS, 162–182.
- Laurila, Eveliina 2012. Kielen kelloksissa. *Kiiltomato-Lysmasken* 27.8.2012. <https://kiiltomato.net/critic/olli-pekka-tennila-yksinkeltainen-on-kaksinkeltaista/> (28.10.2024).
- Makkonen, Juha 2019. Yksinkeltainen on kaksinkeltaista (1/2). *Nipvet – Asiantuntematonta peukutusta* 30.3.2019. <https://nipvet.blogspot.com/2019/03/yksinkeltainen-on-kaksinkeltaista-12.html> (14.5.2025).
- Marttinen, Heta 2017. Melkein kielletty, merkein kierretty. Kokeileva luenta Veera Salmen Puluboin ja Ponin kirjasta. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 2017(3), 6–21. DOI: 10.30665/av.66378.
- Melender, Tommi 2013. Runeberg-palkinto. *Antiaikalainen* 5.2.2013. <https://blogit.apu.fi/antiaikalainen/runeberg-palkinto/> (28.10.2024).
- Mikkola, Jaakko 2012. Erään sivilisaation säännönmukaiset ornamentit. *Turun Sanomat* 15.12.2012. <https://www.ts.fi/kulttuuri/427279> (24.6.2025).
- Sihvonen, Jukka 2020. *Mieluummin en. Vastahangan estetiikkaa ja etiikkaa*. Turku: Eetos.
- Strayer, Jeffrey 2017. *Haecceities. Essentialism, Identity, and Abstraction*. Leiden: Brill. DOI: 10.1163/9789004338449.
- Tyrmi, Jaana 2024. *Nasaaleista vesivastukseen. Vertaileva tutkimus semiokluusioharjoitusten vaikutuksista ääneen*. Tampereen yliopisto, väitöskirja.
- Waarala, Hannu 2012. Olli-Pekka Tennilä. Yksinkeltainen on kaksinkeltaista. *Savon Sanomat* 27.5.2012. <https://www.savonsanomat.fi/paikalliset/3306294> (28.10.2024).
- Williams, James 2008. *Gilles Deleuze's Logic of Sense. A Critical Introduction and Guide*. Edinburgh: Edinburgh University Press. DOI: 10.1515/9780748631384.